

УДК 332.14:330.322.1

**РЕАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ
СТАЛОГО ПРОЕКТУВАННЯ ТА БУДІВНИЦТВА
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ****Квактун О.О., к.е.н.***E-mail: zalesia@yandex.ru**ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

В площині управління розвитком регіонів залишаються недостатньо дослідженими теоретичні та практичні питання щодо екологічних інвестицій в сталє проектування та будівництво регіонів України, що обумовлює актуальність статті. Тому дана стаття присвячена теоретичним аспектам саме реальних екологічних інвестицій як нової наукової категорії. Визначено, що реальні екологічні інвестиції (РЕІ) регіону – це територіально узгоджені капітальні вкладення, що спрямовуються на створення таких прибуткових основних фондів, в процесі виробництва та експлуатації яких: по-перше, зменшується використання природних ресурсів і, по-друге, пом'якшується (чи ліквідується) негативний вплив на довкілля та здоров'я людини. На думку автора, саме регіональні РЕІ відіграють головну роль в створенні умов для екологоузгодженого відтворення соціально-економічної системи регіону. А дієвим інструментом реалізації реальних екологічних інвестицій слід вважати відносно новий напрям в інвестиційно-будівельній діяльності – сталє проектування та будівництво.

Ключові слова: реальні екологічні інвестиції, сталий розвиток регіону, сталє проектування та будівництво, суспільний капітал регіону, природоохоронні екологічні інвестиції, виробничі (підприємницькі) інвестиції

UDC 332.14:330.322.1

**REAL ENVIRONMENTAL INVESTMENTS AS AN EFFECTIVE TOOL
OF SUSTAINABLE DESIGN AND CONSTRUCTION OF UKRAINIAN
REGIONS****Kvaktun O.O., PhD in Economics***E-mail: zalesia@yandex.ru**Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

In the context of control over regional development theoretical and practical issues concerning environmental investments in sustainable design and construction regions of Ukraine, have been insufficiently studied, that causes the relevance of the article. So this article is devoted to theoretical aspects of physical environmental investment as a new scientific category. It has been determined that real environmental investments (REI) in the region are geographically agreed capital investments allocated for the

creation of such a lucrative fixed assets, in the process of production and operation of which: firstly, the use of natural resources is being reduced and, secondly, liquidated negative impact on the environment and human health is being softened. According to the author, the regional REI play a major role in creating the conditions for environmentally agreed reproduction of socio-economic system of the region. As an effective instrument for the implementation of real environmental investments it should be considered relatively new direction in investment and construction activities -sustainable design and construction.

Key words: real environmental investments, the region's sustainable development, sustainable design and construction, the social capital of the region, environmental, environmental investment, business (entrepreneurial) investments

Актуальність проблеми. На сучасному етапі глобалізації концепція сталого розвитку, діюча в системі «суспільство-екологія-економіка», стає визначальною моделлю як для країн, так і для їхніх регіонів. Проте для її реалізації на будь-якому рівні управління потрібна розробка науково обґрунтованої стратегії дій з боку всіх учасників (суб'єктів) з врахуванням складних взаємодій соціальних, економічних та екологічних чинників. На перший план виходить проблема оцінки та регулювання взаємоузгодженого відтворення трьох підсистем суспільного капіталу (людського, виробничого та природного). Особливо актуально це для регіонів України, розвиток соціо-еколого-економічної системи яких ускладнюється значною територіальною асиметрією в макроекономічних показниках, добробуті населення та природно-ресурсному потенціалі. Комплексний підхід до переходу регіонів України на шлях сталого розвитку передбачає значні обсяги внутрішнього і зовнішнього інвестування, особливо в формі реальних екологічних інвестицій.

Аналіз останніх наукових досліджень. В дослідження проблем інвестування регіонального розвитку в цілому, а також залучення екологічних інвестицій зокрема, значний внесок зробили наступні вчені: М. Алексейчук, Н. Андреева, В. Аніщенко, С. Арестов, О. Балацький, Є. Бойко, Б. Буркінський, О. Веклич, Т. Галушкіна, В. Геєць, С. Іщук, Е. Забарна, Ю. Орловська, В. Паламарчук, В. Прушківський, С. Рассадникова, О. Садченко, В. Степанов, М. Самогородська, Ю. Туниця, А. Федорищева, С. Харічков, М. Хвесик, В. Шпільова та інші. Разом з тим в площині управління розвитком регіонів залишаються недостатньо дослідженими теоретичні та практичні питання щодо реальних екологічних інвестицій в сталі проектування та будівництво регіонів України, що обумовлює актуальність статті.

Мета роботи: проаналізувати теоретичні аспекти щодо екологічного інвестування та запропонувати нову наукову категорію – реальні екологічні інвестиції як найбільш ефективний інструмент сталого проектування та будівництва регіонів України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки основним завданням сталого розвитку регіону є збалансоване відтворення всіх підсистем суспільного капіталу регіону, то інвестиції й інвестиційна діяльність, що безпосередньо формують подібні відтворювальні процеси нового екологоузгодженого змісту, мають бути досліджені особливо ретельно.

Економічна теорія завжди приділяла особливу увагу інвестиціям як чиннику економічного зростання. І якщо фактори, що сприяють формуванню інвестиційних ресурсів (співвідношення заощадження-інвестування; імператив попиту-пропозиції, роль монетарних важелів тощо) відрізнялись в різних наукових школах, то вплив інвестицій на розвиток економіки ніколи не ставився науковцями під сумнів. Незважаючи на фундаментальну і довгострокову увагу науковців різних шкіл та напрямів до інвестиційних чинників відтворення та економічного зростання, до останнього часу відтворення суспільного капіталу сприймалось із суто економічної точки зору, а інвестиціям надавались характерні риси переважно виробничих капітальних вкладень.

Тільки наприкінці ХХ століття у вітчизняному та закордонному науковому полі з'явилися нові праці та підходи до розуміння можливостей реалізації комплексної функції інвестиційного процесу: розширеного відтворення соціо-еколого-економічних систем [1-4].

Білоус О.Г. [5, с.59-62], зазначає: «Необхідно вже зараз включати критерії сталого розвитку в нинішні інвестиційні програми... Розвиток інвестицій має орієнтуватися саме на потреби сталого розвитку, який вимагає багатосторонності... Йдеться про встановлення правильного балансу між економічними, соціальними і екологічними цілями... Йдеться про координований, повторюваний і циклічний процес мислення і дій, щоб досягти економічних, екологічних і соціальних цілей збалансованим та інтегрованим способом».

Як справедливо зазначає Рассадникова С.І. [6, с. 398], «інвестиційна діяльність як визначальний чинник економічного росту, формування напрямків і контурів майбутнього розвитку суспільства, забезпечення

ресурсно-екологічної безпеки вимагає своєчасної трансформації на основі екологічно зваженого і науково обґрунтованого її розроблення і реалізації».

Вочевидь, що трансформація наукового підходу до відтворювальної функції інвестицій має спиратися на агрегований суспільний капітал, який об'єднує людський (labour capital, LC), виробничий (production capital, PC) та природний (nature capital, NC) національного, регіонального чи локального рівнів.

Тобто сталість розвитку забезпечується тоді, коли сукупний капітал суспільства не зменшується, а зменшення одного з видів капіталу, наприклад, природного в ході експлуатації природних ресурсів, заміщується збільшенням відтворювального і людського капіталів. Наведена формула наголошує, що до показників реального економічного багатства, яке в основному визначається вартістю виробничих активів (будівель, устаткування, машин та ін.) та відображається в національних рахунках, слід завжди додавати й інші показники національного багатства — природний і людський капітали, без чого економічна політика сталого екологоузгодженого розвитку є неможливою.

Еколого-інвестиційна передумова сталого розвитку економіки була сформульована Дж. Хартвіком в 70-х рр. минулого століття. «Правило Хартвіка» говорить: сталий розвиток можливо забезпечити, інвестуючи всю ренту (дохід) від природних ресурсів, яка визначається як різниця між ринковою ціною ресурсу і граничними витратами на його видобуток, у відтворювальний капітал [7, с.1289]. Надалі правило Хартвіка було розвинене і сформульоване як вимога збереження сукупного капіталу суспільства за рахунок інвестування не тільки у відтворювальний капітал, але й в освіту, й в охорону довкілля.

Говорячи про територіальні аспекти суспільного відтворення, Лексін В. та Швецов А. [8, с. 51] наголошують на такому важливому признаку (формулі) сталого розвитку, як тривале збереження умов відтворення потенціалу території в режимі збалансованості та соціальної орієнтації. В цьому аспекті сталі, екологоузгоджені відтворювальні процеси – це результат такого підходу до інвестиційних проектів модернізації та реконструкції, в якому основна увага приділяється максимально ефективному використанню ресурсів – енергії, води, матеріалів тощо – а також зменшенню шкоди споруд та інших основних засобів, а також виробничих процесів здоров'ю населення та довкілля.

Слід також враховувати, що комплексне інвестування у відтворення сукупного капіталу регіону потребує великих обсягів фінансування. Аналіз теоретико-емпіричної бази [1-8] доводить, що забруднення довкілля відбувається швидко і «недорого», тоді як процес його відновлення повільний, складний і дорогий. Згідно експертним оцінкам в [9], в найближче десятиліття витрати на відшкодування збитків, пов'язаних із зниженням продуктивності природних систем, погіршенням стану довкілля і відновленням порушених природних комплексів, можуть зрости від 1% до 10% валового національного продукту. Тому не можна не погодитися з думкою Гірусова Є.В, Бобилева С.М., Новосьолова А.Л., Чепурних І.В. [10] про те, що зараз самим екологічно і економічно ефективним напрямом вирішення природоохоронних проблем є вкладення інвестицій в проектування і застосування природоохоронних заходів, які мають бути спрямовані на зниження техногенного навантаження на довкілля.

Зазначимо також, що деградація природного середовища зашкоджує соціально-економічному розвитку та інвестиційній привабливості території [10, с. 19]: «При оцінюванні інвестиційного ризику екологічний фактор розвитку економіки поряд з фінансовим та соціальним стає обмежуючим, таким, що зменшує інвестиційну привабливість та темпи інтеграції в світогосподарські та міжрегіональні зв'язки». З іншого боку, в країнах, які потребують великих обсягів інвестицій для структурних трансформаційних реформ, до яких належить й Україна, спостерігається недостатня розробка наукової бази та брак просвітницької роботи з інвесторами щодо можливості економічної ефективності, прибутковості екологічних інвестицій. Утворюється своєрідне «замкнене коло», розірванню якого мають слугувати науково-практичні підходи щодо екологізації інвестиційних процесів. Науковці вважають метою цієї екологізації «підпорядкування інвестиційної діяльності екологічним вимогам, підтримка балансу між екологічними й економічними складовими, узгодження приватних і суспільних потреб та інтересів збереження і нагромадження природного багатства для одержання максимально позитивного ефекту, збільшення загального розміру капіталу, невід'ємною складовою якої є природні блага у формі природного капіталу» [6, с. 398].

Однак розвиток наукових досліджень та практичної нормотворчої роботи для вирішення цих проблем стримується відсутністю як чіткого

визначення цілей екологічних інвестицій, так і самого поняття «екологічні інвестиції». Відповідно, не можна обґрунтовано визначитися ні з об'єктами вкладення коштів, ні з джерелами походження останніх, ні з територіальною організацією відтворення всіх підсистем агрегованого суспільного капіталу.

Цілі екологічних інвестицій, які сьогодні пропонуються науковцями [6; 10-13], мають переважно соціальний та екологічний зміст, а саме: раціональне використання ресурсів природи з урахуванням потреб природокористувачів; розвиток і вдосконалення соціо-економічних умов життєдіяльності людини; поліпшення якості і властивостей екосистеми; попередження та зниження екологічних ризиків і пов'язаних з ними соціальних, економічних ризиків самого підприємства-природокористувача; зниження ризиків контрагентів, тобто ризиків, які обумовлені спільним використанням природних ресурсів і об'єктів; зниження ризиків, пов'язаних з недостатнім розвитком організаційно-економічного механізму природокористування.

Натомість, виходячи з принципу «тріадності» суспільного капіталу регіону, ми пропонуємо доповнити названі цілі такими, що є потребою (запитом) економічної системи: прибутковість інвестицій, зменшення термінів їхньої окупності, збільшення життєвого циклу тощо. Практика втілення екологоузгоджених інвестиційних проектів в світі підтверджує, що одночасне досягнення всієї системи запропонованих цілей є реальністю. Так, за даними Світового банку, можливе підвищення вартості проектів, пов'язане з проведенням оцінки впливу на довкілля, з подальшим врахуванням екологічних обмежень, окупається в середньому за 5-7 років. Включення екологічних чинників в процедуру ухвалення рішень ще на стадії проектування обходиться в 3-4 рази дешевше, ніж в подальшому – установку додаткового очисного обладнання, а витрати на ліквідацію наслідків від використання неекологічних технологій і устаткування виявляються в 30-35 разів вище за витрати, які було б потрібно для розробки екологічно чистих технологій і застосування екологічного обладнання [13]. За оцінками фахівців [12; 14; 15], запобігання негативним діям господарської діяльності на довкілля набагато результативніше і в 10-15 разів дешевше за боротьбу з наслідками, тобто інвестиції, вкладені зараз, ефективніше і менше за обсягами, ніж ті, що будуть потрібні в майбутньому.

Таким чином, з точки зору концепції сталого розвитку термін «екологічні інвестиції» все ще трактується дещо звужено: в основному як інвестування в раціональне природокористування й природозбе-реження. Це завдає шкоди і теоретичній базі, і практичній реалізації регіональної інвестиційної політики на принципах сталості. Тому довготривале вкладення інвестиційного капіталу в підприємства різних галузей, підприємницькі проекти сфери людської діяльності, безпосередньо спрямовані на технологію раціонального природокористування й поліпшення екологічної обстановки, яке науковці називають екологічними інвестиціями, пропонуємо називати природоохоронними екологічними інвестиціями (ПЕІ).

Вочевидь, що саме про такий вид екологічних інвестицій говорить, Аніщенко В.О. [11], коли розглядає екологічне інвестування як дієвий чинник економічного управління природокористуванням і наголошує, що головним кроком організації екологічної інвестиційної діяльності є постановка цілей, задач і методів реалізації природоохоронних інвестицій.

Розуміючи під екологічними інвестиціями вкладення грошових коштів тільки в природоохоронні заходи, науковці зазвичай протиставляють їх традиційним виробничим інвестиціям. Наприклад, Аніщенко В.О. [11, с.177-178], наголошує, що екологічні інвестиції мають такі суттєві відмінності:

- спрямовані на використання, охорону, відтворення умов щодо підтримки природно-ресурсного потенціалу;
- об'єкт інвестицій має загальносуспільний для багатьох споживачів і користувачів характер, і задача не може бути вирішена окремим господарським суб'єктом, регіоном і навіть країною (маються на увазі глобальні екологічні проблеми);
- внаслідок названих причин повинні розрізнятися й джерела інвестицій, які поєднуються у часі та просторі, їхні форми і види;
- відрізняється й форма здійснення інвестицій, яка передбачає державні, міждержавні, власні, змішані залежно від форми власності і форми організації економічної діяльності природокористувачів;
- природоохоронні, природовідтворювальні інвестиції (у сфері охорони та відтворення природних об'єктів) завжди і всюди, в часі і в просторі повинні здійснюватися з урахуванням властивості саморегуляції, самовідновлення екосистем, окремих її компонентів (до певної межі).

Людською працею відтворити все, що створює природне середовище (властивості, якості елементів і екосистем в цілому), на 100% неможливо;

• природна система, її елементи не можуть дисконтуватися, хоча вони можуть знижувати, втрачати первинні властивості під впливом антропогенних чинників.

На нашу думку, між природоохоронними екологічними інвестиціями (ПЕІ) та виробничими (підприємницькими) інвестиціями, які мають та можуть бути екологічно узгоджені в контексті забезпечення сталого розвитку, не виникає антагонізму. Виробничі інвестиції еколого-узгодженого характеру фактично представляють собою реальні екологічні інвестиції (РЕІ), які разом з природоохоронними екологічними інвестиціями (ПЕІ) утворюють комплексний потенціал відтворення суспільного капіталу регіону – сукупні екологічні інвестиції (СЕІ):

$$CEI = PEI + REI \quad (1)$$

Зазначимо, що природоохоронні екологічні інвестиції (ПЕІ) створюють в основному суспільний ефект (соціальна та природна підсистема) і тому не сприйматимуться бізнесом як інвестиції в загально визнаному значенні (тобто вкладення, що в першу чергу приносять економічний ефект). Тому цей вид екологічних інвестицій має бути в першу чергу сферою відповідальності держави.

При цьому зазначимо, що для українських реалій, на відміну від розвинених країн, не слід очікувати добровільного сприйняття більшістю потенційних інвесторів такого відомого принципу, як «соціальна відповідальність бізнесу». Варто враховувати, що перехід до подібної політики управління можливий лише при певному рівні економічного розвитку (не менш, ніж 8-10 тисяч доларів на 1 особу). Про це свідчать відомі дослідження Кузнеця С. та його послідовників [16].

З іншого боку, такий відомий в наукових колах принцип, як «зростання зараз, очистка потім», на нашу думку, є абсолютно неприйнятним з огляду на критичний, чи навіть катастрофічний, стан виробничого та суспільного капіталу, що накопичено в останні 50 років в будь-якому регіоні України, особливо в старопромислових регіонах. Критичний стан виробничого потенціалу та морально й фізично застарілі основні фонди є основною причиною неефективного використання природних ресурсів та основними джерелами забруднення.

Зрозуміло, що цей стан віддзеркалюється в найнижчих щаблях міжнародних екологічних рейтингів, що їх обіймає Україна. Наприклад, зміни позицій в міжнародних екологічних рейтингах, які репрезентує

Світовий економічний форум, відбуваються між 75-м та 137-м місцями серед 149 країн (посилання на дані світових агентств у: [12]). Тому розробка принципів та програм екологічної модернізації, реконструкції як промислових, так і цивільних об'єктів (житло, суспільні споруди, тощо), а також промислової і транспортної інфраструктури є завданням РЕІ, і це завдання є невідкладним.

В рамках реальних екологічних інвестицій треба задовольнити суспільний попит на створення основних фондів, що є «доброзичливими» до природи та людини (так звані «біопозитивні основні фонди») та в основному мають характер нерухомості. Створенню таких інвестиційних екологічних товарів сприятиме економічна політика реальних екологічних інвестицій, що мають бути територіально «прив'язаними».

Наведений семантичний підхід дозволяє нам обґрунтувати новий науковий термін – реальні екологічні інвестиції регіону: реальні екологічні інвестиції (РЕІ) регіону – територіально узгоджені капітальні вкладення, що спрямовуються на створення таких прибуткових основних фондів, в процесі виробництва та експлуатації яких: по-перше, зменшується використання природних ресурсів і, по-друге, пом'якшується (чи ліквідується) негативний вплив на довкілля та здоров'я людини.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, саме регіональні РЕІ відіграють головну роль в створенні умов для екологоузгодженого відтворення соціально-економічної системи регіону. Дієвим інструментом реалізації реальних екологічних інвестицій слід вважати відносно новий напрям в інвестиційно-будівельній діяльності – стале проектування та будівництво, якому будуть присвячені подальші дослідження автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексейчук М.С. Инвестиционный потенциал устойчивого развития региона (на примере Самарской области): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук :08.00.05 / Алексейчук Мария Сергеевна. – Самара, 2008. – 20 с.
2. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В. Орловська. – К.: Знання України, 2004. – 366с.
3. Гомольська В.В. Ефективність залучення і використання інвестицій у розвиток економіки регіону: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.10.01 / В.В. Гомольська; ІРД НАНУ – Львів, 2006. – 20 с.
4. Прушківський В.Г. Інвестиційна привабливість економіки України: регіональний аспект / В.Г. Прушківський // Проблемы развития внешнеэкономических связей и

- привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2009. – С.15-28.
5. Білоус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: Монографія / О.Г. Білоус, Ю.М. Мацейко – К.:МАУП, 2005. – 492 с.
  6. Рассадникова С.І. Стратегія і тактика екологізації інвестиційної діяльності / С.І. Рассадникова // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.–2005.–Вип. 15.6. – С. 396-402.
  7. Ляменков А.К. Глобальные проблемы и концепция устойчивого развития человеческой цивилизации на современном этапе (экономические аспекты) [Электронный ресурс] / А.К. Ляменков // Электронный журнал «Исследовано в России». – 2001. – №1-4. – С.1287-1302. – Режим доступа: <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2001/119.pdf>
  8. Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. – М.: Эдиториал, 2003. – 368 с.
  9. Струсь С.С. Основные направления экологически устойчивого развития города [Электронный ресурс] / С.С. Струсь // Научный журнал КубГАУ. – 2009. – №45(1). – С.1-9 – Режим доступа: <http://ej.kurbagro.ru/2009/01/pdf/06.pdf>
  10. Мекуш Г.Е. Подходы к разработке индикаторов устойчивого развития на региональном уровне / Г.Е. Мекуш // География и природные ресурсы. – 2006. – №1. – С. 18-23.
  11. Аніщенко В.О. До питання вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №8(74). – С.175-183.
  12. Устойчивое развитие: теория, методология, практика: учебник / Под ред. Л.Г. Мельника. – Сумы: Університетська книга, 2009. – 1216с.
  13. Новости Эко_Мир [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://ecoaudit.com.ua/>
  14. Самуэльсон П.Э. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус / Пер. с англ. – 16-е изд. – М.: Вильямс, 2000. – 688 с.
  15. Лукьянчиков Н.Н. Экономика и организация природопользования. Учебник / Н.Н. Лукьянчиков. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 591с.
  16. Kusnets S. Economic growth and income inequality // American Economic Review 1955, vol. 45, p.1–28.